अभिज्ञानशकुन्तले

आख्या।

"शमप्रधानेषु तपोधनेषु गूढं हि ....
... सूर्यकान्तास्तदन्यतेजोऽभिभवाद्वमन्ति।"

(द्वितीयोऽङ्कः
श्लोक - ७)

→ महाकवि कालिदास विरचितस्य अभिज्ञान शकुन्तलम् नाम नाटकस्य द्वितीयाङ्के समुपलभ्यते।

विदूषकस्य अनुरोधातात् मृगयाया परिनिवृत्तः राजा दुष्मन्त यदा सेनापतिम् आहूय ~~बू~~ मृगयानिवारणार्थम् आदिदेश, तदा तत् कारन बोधनार्थम् अवदत - शमप्रधानेषु इति।

शमः शान्तिः प्रधानं मुख्यं येषां तादृशेषु शान्तिप्रियेषु तपोधनेषु ~~बाब~~ तापसेषु दाहात्मकं दहनशीलं तेजः शक्तिः गूढं प्रच्छन्नम् अस्ति, स्पर्शस्य अनुकुलाः योग्याः, सूर्यकान्ताः मणिभेदाः यथा अन्येषाम् सूर्यादीनां तेजसः अभिभवात् समाक्रमनात् वमन्ति अग्निम् उद्गिरन्ति।

सरलार्थ - यत् शान्ते तपोवने ये हि मुनयः तपस्विनो ते हि शमप्रधानाः, ते हि प्रकृत्या शान्ताः। शान्तिपरायनाः तपोधनाः हि सूर्यकान्तमनिसदृशाः। सूर्यकान्तमनिः प्रकृत्या स्पर्शशीतलः किन्तु अन्येषां सूर्यादीनां तेजसः अभिभवात् अग्निम उद्गिरन्ति। स्वभावशान्तामुनयः अन्येषं उत्पीडनेन तेषाम अन्तर्निहितं दाहिकाशक्तिम् प्रकाशयन्ति च भस्मीभूतं कुर्वन्ति, अनेन श्लोकेन प्राचीनभारतवर्षस्य ब्राम्भनधर्मस्य महिमानं वर्णयन्ति महाकविः, स्वभावेन शान्ताः किन्तु यदि केनापि दुर्विनीतेन अपमानिता भवन्ति तदा ते तेषां दाहिकातेजः उद्गिरन्ति।

अस्मिन श्लोके दृष्टान्तालङ्कार उपजाति वृत्तम्।

Scanned with CamScanner